

се ръководи от възгледа: уважение към класическото наследство и дълбок интерес към съвременната литература (с. 76). От друга страна, творчеството на полските писатели му служи като пример и доказателство за значението на литературите на разните народи в развитието на световната цивилизация (с. 77).

Темата за Брюсов в Полша е съзнана до качеството на направените преводи. Затова тази работа е доста далеч от изходните положения и бележки, дадени в увода. Все пак тук е разгледана една страна на взаимоотношенията между две славянски литератури, защото преводите са средството за взаимен обмен.

Интересен факт е изнесен за образа Клим Самгин. Той е създаден не само под въздействието на руската действителност, но и на европейската (с. 80). Факт, който разкрива една форма на примистеност. Възникването на Клим Самгин в руската литература е подготвено от европейската литература. Този носител на „празната душа“ има своите извори не само в руската дореволюционна действителност, но и в европейската литература. Неговото начало е в Жулиен Сорел, във Вертер на Гьоте, в „Син на века“ на Алфред де Мюсе, в „Ученикът“ на Пол Бурже, в романа на Сенкевич „Без догма“ и др. Авторите на очерците виждат обща закономерност на развитие на творческото мислене, за първи път ясно осъзната и изразена от Горки (с. 80). Затова те говорят не само за литературни влияния, контакти, но и за взаимодействащи фактори (с. 95). Отново е потвърдено наблюдението на В. Г. Белински, че влиянието на великите поети се проявява в творчеството на другите поети не като пряко заемане, а като стимул за изява на собствените заложби и планове, той не им придава съдържанието на своето творчество, а възбужда техните творчески сили, но тази дейност е почти незабележима и не се поддава лесно на наблюдения.

Правят впечатление следните положения. На с. 109 е дадено тълкуване на съществени факти, което в отделни образни елементи търси старославянско съдържание. Материалът за Горки напомня работите на Е. Еникен, но без да го повтаря. Изследвани са фактите не как един автор си създава читателска среда, а как обществото приема даден писател.

Трудът на лвовските учени води до извода, че контактите на отделни писатели не са само лични и временни, но че са осмислено отношение към културата на осни народи. Не става дума за връзки на един писател с един само народ, но с редица славянски народи. И точно затова не можем да не си зададем въпроса: от коя страна писателите възприемат творчеството на своите колеги от другите страни. Известна светлина хвърля примерът с Георги Бакалов. Той поддържа контакти с Горки, защото го въз-

приема като пролетарски писател, т. е. на класова основа, за да следи движението на пролетарската литература.

Безспорно положително явление е желанието на авторите да проследят как е представяна в СССР и в Украйна българската литература. Засага това е направено само с няколко имена, което е очевидно непълнота. В Харков са работили и К. Кюляков, и М. Марчевски и не само като писатели, но и като изкуствоведи. Техният опит следва да бъде обхванат и проучен в бъдещите работи. От друга страна, украинската литература намира широко отражение в България още до Освобождението, особено във вестниците на Л. Каравелов.

Макар и малък по обем, материалът за българската литература е важен, особено ако се разгледа като начало на изследване на отношенията между българската и светската литература. Материалите частично обхващат сложните славянски взаимоотношения. Не може да се изисква и пълнота, що се отнася до изследването на всички контакти. Съществува впечатление за непълнота и за фрагментарност на материалите. Допуснати са и неточности, които следва да бъдат поправени. Вапцаров е представен като вилен представител на пролетарската ни литература от началото на 20-те години (с. 140). „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов е определен като поема (с. 147). Сгрешени са и имена на наши автори (Б. Чанев вм. Беньо Цонев, Ламари вм. Ламар).

Посочените недоглеждания не омаловажават значението на извършеното от авторите. Перспективното в тяхното дело е преди всичко в намерението им да изследват ония контакти, които служат като основа на културното сближаване на социалистическите нации. Поставената цел е наложила критическо възприемане на наследството на компаративистиката, което с успех е направено и в „Увода“, и в следващите глави.

Изводът, до който достигаме след прочитането на този труд, е: сравнителното проучване днес е предназначено да служи на исторически значимата цел: сближаване на социалистическите нации, да въвежда в закономерния характер на сближаване между народите, както и в главното в литературния процес. Авторите на труда от своя страна са дали своя принос.

Никола Г. Николов

ПРИНЦИПИ СРАВНИТЕЛНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ“ от АЛЕКСАНДР
ДИМА М., изд. „Прогрес“, 1977. 227 с.

Книгата на известния румънски литературовед Александър Дима „Принципи на сравнителното литературознание“ от марксистически позиции преразглежда резултатите от дълго-

годишното развитие на сравнително-историческия метод на изследване на литературните явления и систематизирано излага предмета, задачите и целите на тази научна дисциплина. Тя излиза през 1969 г. — в един период на методологическо превъоръжаване на сравнителното литературознание за разкриване на закономерностите на литературния процес, на неговата динамика в рамките на националните, зоналните и регионалните литературни системи. Това е период, в който пререшаването на практическото и теоретическо наследство на компаративистиката отразява стремежа да се преодолее европо-центристките възгледи в изучаването на историята на европейската и световната литература. Или с други думи, поставя се въпросът за възможностите на сравнително-историческия метод за диалектически синтез на частно и общо. Задълбочаването на интереса към спецификата на националния литературен развой (например в книгата на С. Д. Гачев „Ускоренно развитие (литератури) се съпровожда от актуализиране на сравнително-типологическите изследвания като теоретическа и приложно-практическа проблематика. Не е безинтересно да се отбележи, че непосредствено след книгата на Дима се появяват книги с възлово значение в тази насока — на Д. Дюришин „Из историята и теорията на литературната компаративистика“ (1970), на Н. И. Конрад „Типология и взаимосъзвиз литератур древного мира“ (1971) и „Запад и Восток“ (1972), на Б. Ничев „Увод в южнославянския реализъм“ (1971), на Е. Георгиев „Литература с повече измерения“ (1974), на И. Г. Неупокоева „История всемирной литературы. Проблемы системного и сравнительного анализа“ (1976) и др.

През 1972 г. книгата на Дима претърпя второ издание, по което е направен и руският превод. Композиционно тя е построена така, че теоретическото изложение на предмета и методите на сравнителното литературознание се опират върху широк литературноисторически материал, проследяващ неговото развитие от зараждането му до наши дни. В главата „Развитието на световната компаративистика“ Дима показва висока ерудираност в познаването на генеалогията на компаративистиката. Той не се ограничава с преглед на основните компаративистични трудове, но се спира на историческите причини, допринесли за засилване на междулитературните връзки, на развитието на литературноисторическата наука, която, изследвайки същността на националните явления, все по-често прибегва до съпоставителни методи. Страниците, в които авторът разкрива исторически еволюиращата връзка между литературната наука и сравнително-историческия метод, в процеса на която сравнителното литературознание се обособява като самостоятелна научна дисциплина, имат важно значение за съвременните гледища върху неговия предмет и методика. Защото, както сам авторът отбелязва, сравнителното литера-

турознание не е самостоятелна наука в рамките на литературната наука, а „частен аспект“ на изследване на литературните явления чрез съотнасянето им с аналогични явления в друга национална сфера („Мястото на сравнителното литературознание сред другите дисциплини на литературната наука“).

„Настана време — пише Ал. Дима — да се обърнем към въпроса за отношението на сравнителното литературознание към другите дисциплини на литературната наука.“ От взаимоотношенията на сравнителното литературознание с литературната критика, теория и история авторът определя неговия предмет. Той държи сметка за диалектиката на тези взаимоотношения, проявяваща се в запазване на изследователските граници независимо от общите проблеми и средства и във взаимното теоретическо усъвършенстване. Дима успешно прилага предимствата на марксистката методология в преодоляване на традиционните граници на компаративистиката (разработени най-вече от представителите на френската школа, с която между впрочем румънската компаративистика е тясно свързана) и доказва, че разширяването на нейния предмет не означава дублирането ѝ с друга научна дисциплина. Той се спира на връзката между сравнителното литературознание и световната литература, която включват в предмета си общи проблеми — например изучаване на типологичните сходства, но имат съвършено различен подход към тях поради различните задачи, които си поставят. Или по-точно — от гледна точка на сравнителното литературознание типологичните сходства са средство за разкриване на литературните закономерности, докато от гледна точка на световната литература — средство за доказване универсалността на дадено явление. В това отношение не е излишно да отбележим, че в една своя статия, озаглавена „За някои основни направления на литературоведческите изследвания“ (Лит. мисъл, 1972, кн. 4), известният съветски литературовед М. Храпченко изключи типологическите изследвания от предмета на сравнително-историческия метод. Безспорно съществуват типологически сходства между изолирани и независими едно от друго явления, които, както признава Дима, не могат да бъдат обяснени по друг начин освен въз основа на общопсихологически моменти, присъщи на „механизма“ на художественото творчество изобщо. Но разширяването на временните и пространствените граници на сравнителното литературознание като средство за преодоляване на европоцентризма, за което още през 1959 г. писа Н. И. Конрад, предполага и включването на такъв род междулитературни връзки, макар те да не отговарят на историческите задачи на неговия метод. Ал. Дима зашишава позицията на Конрад директно, посочвайки неговия принос в развитието на сравнителното литературознание и чрез концепцията на своя систематичен труд. Той не влиза в открита полемика

с представителите на френската компаративна школа (с чийто трудове, както се вижда, е основно запознат), но разкрива тяхната методологическа ограниченост чрез последователно научно преразглеждане на предложениите и защитавани от тях принципи.

„Очевидна е невъзможността — пише авторът — да се ограничава предметът на сравнителното литературознание само в рамките на международните връзки. Този предмет има по-обемно съдържание, което удачно може да бъде предадено чрез термина „съотношения“ между литературите. Именно затова ние предлагаме термина „връзки“, означаващ в тесен смисъл преки контакти, да се замени с термина „съотношения“, който включва и останалата проблематика на сравнителното литературознание, обхващащи както паралелните явления, така и характерното за всяка отделна литература.“ (Друг е въпросът, доколко този термин ще се усвои от научната практика.)

Уточнявайки предмета на сравнителното литературознание, Дима отделя особено внимание на въпроса за сравнителното изучаване на спецификата на националните литератури. В книгата си той посвещава немалко страници на своеобразието на румънската литература в сравнение с „класическия“ европейски модел на литературен развой. Известно е, че французите Пол ван Тигем, Кл. Пишуа и А. М. Русо, автори на трудове по сравнително литературознание, изключват националните литератури от неговата изследователска сфера. От друга страна, т. нар. американска школа в лицето на Рене Уелек, въпреки че си постави задачата да преодолее „влиянологията“ на класическата френска компаративистика, определи сравнителното литературознание като „термин за литературно изследване трансцендентно от границите на националната литература“.

Като теоретизира върху възможностите, които сравнително-историческият подход разкрива за изучаване на националната психология и очертава различията между румънския и европейския романтизъм („Форми и типове на международни литературни отношения“), Дима вижда перспективите за развитието на сравнителното литературознание в по-тясното му обвързване с националните литератури („Задачи, стоящи пред румънската компаративистика“).

Открояването на националната специфика означава внимание към естетическата природа на сравняваните явления или (по думите на Дима) да се разкрие „естетико-литературното сходство на изучаваните явления“. На тази основа той разглежда връзката между сравнителното литературознание и литературната критика.

Актуализирането на националната специфика като изследователски проблем за съвременното сравнително литературознание има своите социално-исторически причини. Времето на активно международно културно и

литературно общуване, в което живеем, е същевременно време на неподозирани национални литературни изяви, които придобиват международно художествено значение (като например латиноамериканската проза). Понятията европейска и световна литература получават ново съдържание. Ал. Дима правилно отбелязва, че съвременните изследователи на европейската литература окончателно са се отказали от метода на „събиране“ на националните литератури. В главата „Към въпроса за историята на създаването на европейска литература“ са отразени различни гледища по този въпрос и дискусиите от конгреса на Международната асоциация по компаративистика, състоял се в Белград през 1967 г. Авторът излага и програмата на предварителните изследвания по подготовката на историята на европейските литератури. Концептуално тази глава няма конкретна и ясна позиция — тя по-скоро дава представа за еволюцията на възгледите относно същността на понятието европейска литература, за ролята на сравнителното литературознание в обхващането на европейския литературен процес, за временните и пространствените граници на европейската литература и пр. Макар и методологически правилно ориентиран в подхода към изучаването на европейската литература („хармоничен синтез на национално и интернационално“), Дима предимно описва проблемите и съображенията, без да предлага конкретно научно решение. Естествено неговата предпоставка до голяма степен отразява един дискуссионен етап в решаването на подхода и методите на изучаване на европейската литература. Нещастливо авторът заобикаля въпроса за сравнителното изучаване на световната литература, като се ограничава само с отбелязването му като предстояща, но все още реално неизпълнима задача. Въпрос, който вече влезе в научно обръщение — спомената тук книга на Неупокова е сериозен опит за теоретичната му разработка.

Все във връзка с отношението на сравнителното литературознание към историята на европейската и световната литература в книгата на Дима остава неразработено понятие „литературна общност“, включващо т. нар. регионални и зонални литератури. Действително той подчертава, че синтетичният подход на изучаването на европейската литература използва принципа на обединяване на няколко национални литератури, но не характеризира това обединение или тази общност като действаща система. Също така остава неизяснено отношението му към понятията „обща литература“, използвано от френската компаративна школа („*Littérature générale*“). Е ли то според него синоним на литературна общност? Читателят остава с впечатлението, че за автора това понятие има историческо значение — една форма на продължаване на старата представа за европейската литература като сбор от отделни нацио-

нали литературни. Това впечатление се подсилва и от факта, че Дима само информативно съобщава за различното значение, което владат в него ван Тигем и Балденс-перже. Между впрочем в редица трудове то фигурира като термин на сравнителното литературознание. Например българският литературовед Е. Георгиев говори за генерална литература, която обхваща литератури, конвергиращи в едно и също културно пространство. Приблизително по същия начин определя генералната литература и словашкият литературовед Й. Храбак в книгата си „Литературна компаративистика.“

Ал. Дима смята изучаването на националната специфика на литературите за възлов проблем на сравнителното литературознание в пътя към по-обемното обхващане на литературния процес в история на европейската и световната литература. Но изучаването на националното своеобразие или самобитност на дадена литература означава да се открие начинът на включването ѝ в международния естетически развой, да се види как тя обогатява този развой, като на базата на сравнително-историческото типологизиране на явленията от родствени литератури се разширя представата за нейния художествен принос. Отклонението на румънския романтизъм от романтизма на Централна Европа поставя въпроса за закономерностите на това отклонение, които биха придобили релефност чрез сравнението на румънската литература с литератури с аналогичен литературен развой (например балканските). Като методологическа директива тази проблематика присъства в книгата на Дима, но липсва прецизно теоретично уточняване, каквото предполага характерът на неговия труд.

Всеки сериозен труд наред с удовлетворението, което носи за читателя-специалист, предизвиква и по-взискателна оценка по силата на качествата, които съдържа. Книгата на Ал. Дима „Принципи на сравнителното литературознание“ е принос за марксисткото сравнително литературознание. С богатството и актуалността на своята проблематика тя активно се включва в процеса на неговото методологическо усъвършенстване.

Христина Балабанова

I. CONCEPTUL DE ISTORIE LITERARA
IN CULTURA ROMANEASCA
STUDIU ŞI ANTLOGIE DE PAUL CORNEA
Bucureşti, 1978

Този труд има двойствено значение. По същество той е антология на теоретични размисли и концепционално завършени проучвания на румънски автори за спецификата на литературата въобще и за изследователските аспекти на румънската литературна история специално. Това е основното му

предназначение и главното, което предопределя отношението ни към него. Същевременно трудът съдържа и една обширна студия, за която ни най-малко не може да се каже, че се отличава с качествата на обичайния (и очаквания) в подобни случаи пояснителен преглед към поместените материали. Тя е задълбочено изследване върху развитието на този клон от световната и румънската литературна наука. Искам още в самото начало да подчертая, че с изпълнението на подобна задача днес може да се нагърби учен, който притежава богати познания както за родната литературна наука, така и за развойния път на литературоведческата мисъл в повече европейски и други страни. Такъв именно учен е Паул Корня, познат с многобройните си трудове и чрез своето активно участие в международни конгреси и конференции по литература.

Антологията, за която става дума, следва с право да бъде наречена образец. Главно поради три принципи съображения. Най-напред поради обстоятелството, че тя няма свой предходник и поставя началото на нов тип антология. В този смисъл тя запълва една празнина в съвременната румънска литературна наука и улеснява по-нататъшното изсяняване на румънската литературоведческа мисъл. На второ място, подобно значение имат използваните методологически критерии за профила на антологията. Нейният съставител тръгва от решението да подобре такива статии или откъси от по-големи проучвания, които по своя предмет са чисто теоретични, но засягат малко разглеждани аспекти на литературата като форма на общественото съзнание и органична част на румънската култура. Разбира се, така набеждаваната граница е условна. Нейното абсолютно спазване е невъзможно и Паул Корня има нужното съзнание за евентуалните отрицателни последици от извършената „chirurgia estetica“, както сам той се изразява. Последователното прилагане на защитения и с тази есесистична формулировка методологически критерий завършва с безспорни и положителни резултати. Красноречиво доказателство са избраните текстове, в което впрочем е заложено и третото основание на антологията да бъде наречена образец в най-хубавия смисъл на думата.

В нея са застъпени 39 румънски автори. Произведенията им характеризират в най-голяма степен развитието и постиженията на румънската литературоведческа мисъл от средата на миналия век до наши дни. Те дават представа за еволюцията на процесите във времето, за отстояването в Румъния становища по въпроси на литературната наука и на литературната история в частност. При това очевидци са също динамиката на еволюцията, нейната вътрешна взаимовръзка с румънския литературно-обществен контекст и с движението на литературоведческата мисъл изобщо. Докато поставената в началото на анто-